

ANDRÉ GIDE'İN ESERLERİNDE ROMANESK PROBLEMATİĞİ*

Dr. Fuat BOYACIOĞLU**

XX. yüzyıldaki iki Dünya Savaşından sonra, çağımız yazarları, savaştan bıkmış insanların kaygısını, sıkıntısını, tedirginliğini araştırıp incelemeye girişirler. Sosyal problemleri dile getirmeye ve onlara edebiyat özellikle roman yoluyla çözümler getirmeye çalışırlar. Fakat edebiyat çevrelerinde bir dağınıklık görülür. XX. yüzyılda tam manasıyla oluşmuş bir edebî ekole rastlayamayız. Buna karşılık XIX. yüzyıl, klasizm, romantizm, realizm, naturalizm, sembolizm gibi edebî ekoller yüzyılı idi. XX. yüzyılda tam anlamıyla bir edebî ekolün olmayışının nedeni, büyük savaşlar sonucunda meydana gelen tedirginlik, iç sıkıntısı gibi bireyi rahatsız edici faktörlerin yazarları da etkilemiş olması ve içlerine kapanmalarıdır. Örneğin eleştirmenlerin bir ekol olarak nitelendirdikleri Yeni Roman akımını, bu roman türünde yazan romancılar bir edebî okul olmadığını söylemektedirler.¹ XIX. yüzyıl bir kolektivizm (ortaklaşacılık) yüzyılı olmasına karşılık XX. yüzyıl individüalizm (bireyselleme) asrıdır. Her yazar, kendine özgü bir tekniğe sahiptir. Bireysel sosyal ve edebî sorunlara kendilerine özgü çözümler sunarlar.

XX. yüzyıldaki çoğu yazar gibi Gide de individualist olduğundan dolayı hiçbir edebî ekole bağlı değildir. İnsanlığın problemlerine çözümler sunmak için roman, tiyatro ve şiir türünde birçok eser kaleme

* Bu çalışma, doktora tezimizin makale biçiminde özetidir.

** S.Ü. Öğretim Elemanı.

¹ Bkz. Muharrem Şen, *La Jalousie de Robbe-Grillet et La Nouvelle Technique romanesque*, Konya, S.Ü. Yayınları, 1989, s. 10.

almıştır. Eserlerinde bizim dikkatimizi çeken konu, insanların acı çektiği bitkin ve yorgun düştüğü iki dünya savaşı sonucu ortaya çıkan toplumsal ve edebî sorunları saptayıp çözümler getirmeye çalışmasıdır.

İnsanlar arasındaki savaşların, kavgaların sebebi, kelimenin en geniş anlamıyla edebiyatçıların oluşumuna katkıda buldukları kültürlerin, medeniyetlerin çatışmasına dayanmaktadır. Bunu bir örnekle somutlandıralım. Fransız Edebiyatında önemli bir yer tutan meşhur Chanson de Roland isimli destandaki Kral Charlemagne'ın gerçekte düşmanı İspanya'daki hristiyan Basklılar iken destanda düşman olarak o dönemde Sarrasin diye isimlendirilen endülüs müslümanları olmuştur. Böylece bir edebî tür olan, destan yoluyla tarih saptırmacılığı (anachronisme) yapılmıştır.

Yüzyıllar boyunca edebî türler özellikle roman türü böyle hayalî ve ütöpik bir atmosfer oluşturmuştur. Romancı, okuyucusunu elindeki edebiyat gücüyle mecazî anlamda ipnotize ediyordu. O zaman, hayal ürünü kurgusal konular sunan romanı gözden geçirmek gerekiyordu. İşte Gide, romanın durumunu tekrar gözden geçiren romancılardan biri oldu.

Les Cahiers d'André Walter (André Walter'in Defterleri) isimli romanından **Les Faux-Monnayeurs** (Kalpazanlar) romanına kadar Gide'in roman problemleriyle ilgilendiği, uğraştığı ve çözümler getirmeye çalıştığı görülür. Gide, romancının romanın kurgusal dünyasında gerçeğin yazı ile ifade edilebileceği iddiasına karşı çıkmış ve bunu problematik hale getirmiştir. Böylece Gide yazı problemlerini sorunsal hale getirmeye çalışmıştır. Zaten XX. yüzyılda "Yazı kendi içine kapanmış; kıvrım iyice kıvrılmış; yazı yazan kişi, yazının sıkıca örtülmüş dairesi içine kendisini kapatmıştır."²

XIX. yüzyıldan itibaren yazı problemleri, klasik romanı oluşturan romanesk unsurların yerini almıştır. XX. yüzyılda bu olgu, Yeni Romancılar'da daha belirgin hale gelmiştir. Jean Ricardou'nun dediği gibi bu yüzyılda "roman, artık bir maceranın yazılması değil, bir yazının

² Marie-Denise Borros Azzi, **La Problématique de l'écriture dans Les Faux-Monnayeurs**, Paris, Lettres Modernes Yayınları, 1990, s. 5.

macerası olmuştur.”³ Flaubert, Proust, Gide, Yeni Romancılar gibi çoğu romancının eserlerinde, ilginç, sürükleyici nefes kesen bir olay, kahramanların fiziksel ve ruhsal gelişimi ve hikâye örgüsünün geleneksel yapısına artık rastlanmaz. Buna karşılık onların eserlerinde romanın kendi sorunlarının sergilenmesi ve onlara çözüm önerileri önemli yer tutar.

Bazı romancılar gibi Gide de romanın kurgusal dünyasında yazının gerçeği mimetik bir şekilde aslına uygun yansıtmakta yetersiz olduğunu problematik hale getirir. Oysa geleneksel romancı hayal gücüyle yaratmış olduğu dünyayı sanki gerçekmiş gibi okuyucuya sunuyordu. Okuyucu da bu kurgusal dünyayı gerçekmiş gibi algılıyordu. Böylece romancı ve okuyucu arasında karşılıklı bir konvansiyon ve suç ortaklığı meydana geliyordu. İşte Gide, bu konvansiyona katmerli bir hile olmasından dolayı şiddetle karşı çıkıyordu. Maurice Nadeau’ya göre “Yazar, gerçek hayatın eksiklerini onarıp yerine yenisini ikame etme, hayattan daha gerçek bir hayat yaratma havasına giriyordu; okuyucu da hayatın (yazıyla) ifade edilmesini hayatın ta kendisi gibi kabul etme sevdasına kapılıyordu.”⁴ Fakat romanın dünyasında yaratılan kurgu, gerçeğin ifadesi değil, aksine yazarın hayal gücüyle yarattığı bir üründür. Demek ki yazı, gerçeği aslına uygun olarak romanın kurgusal dünyasında ifade etmekte yetersiz bir araçtır.

Gide, eserlerinde bir taraftan romanın ne olmadığını ve olmaması gerektiğini, diğer taraftan gerçek bir romanın çerçevesini belirlemeye çalışır. Eserlerini çeşitli türler (récit, sotie, traité, tiyatro ve roman) adı altında sınıflayan Gide, sadece **Les Faux-Monnayeurs** (Kalpazanlar) yapıtını “roman” olarak nitelemiştir.⁵ Claude Edmonde Magny’e göre Gide’in “Kalpazanlar”dan önce yazmış olduğu bütün eserleri, bu romanı

³ Jean Ricardou, **Les Problèmes du Nouveau Roman**, Paris, Seuil Yayınları, 1967, s. 111.

⁴ Maurice Nadeau, Un romancier contre le roman in **Les Critiques de Notre Temps et André Gide**, Paris, Garnier Yayınları, 1971, s. 65.

⁵ Bkz. André Gide, **Les Faux-Monnayeurs**, Paris, Gallimard Yayınları, 1925, s.

önceden haber vermiştir.⁶ Michel Raimond romanın krizi üzerine yazmış olduğu inceleme yapıtında Gide'nin yapıtını ve özellikle **Kalpazanlar** romanını roman problemlerine eksen olarak almıştır.⁷ Roman tarihinde önemli bir yer tutan bu anti-roman, Gide'in sosyal ve edebî hayatında edindiği deneyimlerin bir özüdür. Jean-Bertrand Barrère'e göre, **Kalpazanlar** romanesk karşıtı bazı romancıların ışık kaynağı olmuş ve "bu roman günümüzde Fransa'da roman türünün gelişiminde belirleyici bir etki yapmıştır."⁸ Jean-Paul Sartre, anti-romanın tanımını yaparken **Kalpazanları**, bu türün en güzel örneklerinden biri olarak vermiştir.⁹ Claude Martin, Gide ile Yeni Romancılar üzerine yazmış olduğu makalesinde Gide'in eserinin önemine dikkat çekmektedir.¹⁰ Gide'in eserinin önemini ve modern romana katkısını dile getiren pekçok yazar söylenebilir.

Gide, Kalpazanlar romanı ve Kalpazanlar Günlüğü yapıtlarında "arı roman" tasarısını gerçekleştirmek istiyor. Kalpazanlar Günlüğü'nde Kalpazanlar'ın baş kahramanı romancı Edouard'ın yazmakta olduğu yine adı "Kalpazanlar" olan bir arı romanla ilgili düşüncesini dile getiriyor. Fakat romancı kahraman Edouard her ne kadar romanından bir kaç sayfasını yazmış ise de Gide, bu romanı onun asla bitiremeyeceğini söylemektedir.¹¹ Gide, burada teknik bir kurnazlık yapmaktadır. Hayal gücüyle yarattığı romancı-kahraman Edouard'a romanını bitirtmemektedir. Bunu yapmaktaki amacı, roman yazmanın

⁶ Claude-Edmonde Magny, **Histoire du Roman Français depuis 1918**, Paris, Seuil Yayınları, 1950, ss. 247-248.

⁷ Bkz. Michel Raimond, **La Crise du Roman**, Paris, José Corti Yayınevi, 1985, s. 22.

⁸ Jean-Bertrand Barrère, **La Cure d'Amaigrissement du Roman**, Paris, Albin Michel Yayınları, 1964, s. 95.

⁹ Bkz. Jean-Paul Sartre, **Situations IV**, Paris, Gallimard Yayınları, 1964, s. 9.

¹⁰ Bkz. Claude Martin, Gide et le Nouveau Roman in **Entretiens sur Gide**, Centre culturel international Cerisy-La Salle Yayınları, 1967, ss. 217-227.

¹¹ André Gide, **Journal des Faux-Monnayeurs**, Paris, Gallimard Yayınları, 1927, s. 65.

imkansızlığını kanıtlamaktadır. Gide'in romanı, bir başarısızlık romanıdır. "Gide'in bütün eserlerinde yazar konumundaki bir baş kahraman, hiç kimsenin inanmadığı bir fikri savunur ve bitiremeyeceği bir eser yazmaya girişir."¹² İşte Gide'in eseri, bu başarısızlığı tanımına dayanır. Bu da bize onun eserinin, yazılması bitirilemeyecek olan oluşum halindeki romanın romanı, başka ifadeyle roman yazmanın imkansızlığının romanı olduğunu gösteriyor. XX. yüzyılda bazı romancıların anti-romanları, başarısızlık romanlarıdır.

Gide'in karşı çıktığı geleneksel roman ve onun romanesk öğelerini kısaca ele almak yararlı olacaktır. Geleneksel romancı, romanında hareketleri, karakterleri ve duyguları derinlemesine analiz edilen bir sürü kahramanın etrafında döndüğü heyecanlandırıcı, sürükleyici ve ilginç bir olayı sergiler. Gide, böyle bir roman anlayışına karşı çıkar ve problematik hale getirir. Romanesk'e karşıtlığını hemen hemen bütün eserlerinde sergiler.

Geleneksel roman ile ilgili tanımlara şöyle bir göz atılırsa, romanesk unsurlar içeren geleneksel klasik roman daha iyi anlaşılabilir. "Genel anlamda roman, mucizevî rastlantıların, çok mükemmel erkek kahramanların, çok güzel kadın kahramanların kompleks ve gerçeğe benzerlikten uzak bir hikayesidir."¹³ Sözlüklerin roman tanımları, geleneksel bir yaklaşım sergiler. Bu tür roman anlayışına karşı çıkan Gide, **Kalpazanlar** romanında şöyle der: "roman, kaderin, iyi ya da kötü talihin terslikleriyle, sosyal ilişkilerle, tutkuların çatışmasıyla, karakterlerle meşgul olmuştur, fakat varlığının özünü hiç ele almamıştır."¹⁴ Böylece geleneksel romancı, okuyucu kitlesinde tamamen ya da kısmen bir roman kültürü oluşturmuştur. Bazı okuyucular, romancının hayal dünyasında yaratmış olduğu kahramanlarıyla özdeşleşmeye, onlarda kendilerini bulmaya çalışıyorlardı. "Okuyucu ve

¹² Daniel Moutote, **André Gide: Esthétique de la création littéraire**, Paris, Honoré, champion Editeur, 1993, s. 29.

¹³ Roland Bourneuf et Réal Ouellet, **L'Univers du Roman**, Paris, PUF Yayınları, 1972, s. 7.

¹⁴ André Gide, **Les Faux-Monnayeurs**, s. 156.

romancı karşılıklı olarak romanın hayal dünyasında birbirlerini avutuyorlardı.”¹⁵

Geleneksel romancı, okuyucusunun sanki gerçekmiş gibi kabul ettiği, benimsediği evrensel bir karakter tipini simgeleyen, roman kahramanları yaratmayı amaçlıyordu. Böylece okuyucuyu mecazî anlamda ipnotize etmeyi ve etkilemeyi hedefliyordu. Örneğin Flaubert’in Emma Bovary’si Cervantes’in Don Quichotte’u kendilerini romanın hayal dünyasında gezdiren romantik ve şövalye romanlarının okuyucu tipine örnek oluşturuyorlardı. Bu iki yazar romaneske karşıtlarını böyle sergiliyorlardı. Böylece “yazar ve okuyucu arasında gizli bir antlaşma yapılmış oluyordu: yazar anlattığına inanıyormuş gibi görünecek; okuyucu da önündekinin uydurulmuş ve kurgulanmış olduğunu unutacaktır. (...)¹⁶

Bazı roman kahramanları, okuyucu kitlesinde o kadar çok yer edinmesi sonucu zengin bir mitoloji meydana gelmiştir. Bazı kahraman isimleri, sanki toplumsal ve evrensel insan tipleriymiş gibi sözlüklere geçmişlerdir. Örneğin sözlüklerde “don juan” baştan çıkarıcı insan; “don kişot” cömert ve hayalperest kişi; “harpagon” cimri insan; “tartuffe” ikiyüzlü insan karakterini ifade etmektedirler. Böyle bir sosyal insan tipini temsil eden tipik roman kahramanları, Balzac romanıyla zirveye ulaşmışlardır. Gide, Balzac’ı kahramanlarının “sosyal bir olaya özgü”¹⁷ ve “kendileriyle tutarlı”¹⁸ olmalarından dolayı suçlar. Böylece Balzac tarzı roman anlayışına karşıtlığını göstermiş olur.

Balzac romanıyla geleneksel roman zirveye ulaşmıştır. Balzac’tan sonra “(...) bütün romanlar az ya da çok Balzac tarzında idi.”¹⁹ Balzac kahramanının, roman örgüsü içinde fiziki ve psikolojik tasvirinin

¹⁵ A.g.e., s. 39.

¹⁶ Alain Robbe-Grillet, **Pour un Nouveau Roman**, Paris, Minuit Yayınları, 1963, ss. 29-30.

¹⁷ André Gide, **Incidences**, Paris, Gallimard Yayınları, 1924, s. 154.

¹⁸ André Gide, **Dostoievsky**, Paris, Plon Yayınları, 1923, s. 169.

¹⁹ Muharrem Şen, **La Jalousie de Robbe-Grillet, et La Nouvelle Technique Romanesque**, Konya, S.Ü. Yayınları, 1989, s. 12.

semantik bir değeri vardır ve sosyal bir gerçeği simgeler. Gide'in Balzac tarzı roman anlayışına karşıtlığını onun şu ifadelerinde görüyoruz: "Balzac kendi romanını tasarlayıp kaleme almıştır; fakat hiçbir zaman roman yazmanın kurallarını koyduğunu iddia etmemiştir; zaten Stendhal üzerine yazdığı makale bunu ispatlamaktadır."²⁰

Gide, hiçbir yazarı körü körüne taklit etmek istemiyor. O, "örnek alınacak modelleri taklit etmeyi ve bir kuralı uymayı reddetmiştir."²¹ Herhangi bir yazarın çizmiş olduğu yolu takip etmeyi de istememiştir. Aynı zamanda bir yazarın başka birini taklit etmesine de karşıdır. **Immoralist** (Ayrı Yol) isimli eserinde taklitçi yazara sitem eder.²² Ona göre yazar, başka hiçbir yazarı taklit etmeyerek eşsiz orijinal kitap yazmalıdır. Bu konuda şöyle der: "Benden başka diğerlerinin yazmış olduklarını ya da daha önce bizzat kendimin yazmış olduğu ya da benden başkalarının yazabileceklerini niçin tekrar yazmalıyım?"²³ **Kalpazanlar Günlüğü** eserinde "beni kendine çeken bana benzeyen değil, benden farklı olandır"²⁴ der. Buna karşılık, geleneksel romancı iyi bir taklitçidir. Geleneksel romanlar arasında birbirine benzerlikler söz konusudur. "İnsan bu romanların okuduğu zaman göze çarpan şey (...) birbirine benzemeleridir; onlar basmakalıp aynı kahramanları, aynı konuları sergilerler"²⁵ Bir romandan diğerine aynı romanesk kuralları bulma tiksintisi, geleneksel romandan memnuniyetsizliğe götürmüştür.

Geleneksel romanın romanesk biçimlerine karşı çıkan romanlar yani anti-romanlar kaleme alınmıştır. Jean-Paul Sartre, bu anti-roman tanımını şöyle yapar: "Çağımızdaki edebiyatın en belirgin özelliklerinden

²⁰ André Gide, *Les Faux-Monnayeurs*, s. 231.

²¹ R.M. Albérès, *L'Odyssé d'André Gide*, Paris, La Nouvelle Edition, 1951, s. 120.

²² Bkz. André Gide, *Immoraliste*, Paris, Mercure de France Yayınları, 1926, ss. 162-163.

²³ André Gide, *Les Faux-Monnayeurs*, s. 229.

²⁴ André Gide, *Journal des Faux-Monnayeurs*, s. 76.

²⁵ Michel Raimond, *Le Roman depuis la Révolution*, Paris, Armand Colin Yayınevi, 1968, s. 10.

Zamanın Peşinde) isimli eserinde romaneski eleştirmiştir. Muharrem Şen'e göre, "Bir romandaki olay örgüsü, olayların zincirleme birbirini izlemesi ise, bu roman olay örgüsüz bir romandır. Proust'un eseri romanesksiz bir eserdir (...) Bu romanda ne abartılmış kişiler, ne kahramanlaştırılmış karakterler ne de merakla izlenen nefes kesen etkileyici ve kendine bağlayıcı bir hikâye söz konusudur (...) Proust'un eseri hem romanın bir eleştirisi hem de yeni bir roman tarzının keşfedilmesi ve uygulanmasıdır."³⁷ Proust ile Gide arasında hikâyenin dairesel anlatımı, romanesk biçimlerinin reddedilmesi, sosyal tiplemesi yapılmış kahramanların olmayışı, bir olay bir kişi, bir nesne karşısında bakış açılarının çoğaltılması konusunda benzerlikler söz konusudur.

Geleneksel roman ve anti-romanı ele alıp örnekler verdikten sonra Gide'in romaneske karşıtlığını ayrıntılı olarak ele alalım.

Gide'in yenilik arzusu, yeni anlatım teknikleri kullanma, başkalarına benzememe isteği o anda aşırı bir şekil alır. Ona göre romancı, yeni alanları keşfetmek için bilinen yolları terk etme cesareti göstermelidir.³⁸ Gide, romanesk kurgunun sihri reddederek, romanın kendi problemlerini romanın asıl konusu yaparak, anlatım tekniği sorunlarını ilk plana getirerek, okuyucuyu bir araştırmacı ve yazarla işbirliği yapan bir kişi rolü yükleyerek ve Yeni Romancıların düşünceleri ve teorilerini müjdeleyen "arı roman" üzerine edebî görüşler beyan ederek modern romana yol açan bir yazar olmuştur.³⁹

Gide, klasik romanın romanesk biçimlerini hikâyelerinde yergisel (satirique) sotilerinde ise istihzalı (ironique) bir yaklaşımla eleştirir. **Feuillets** isimli yapıtında: "Bütün kitaplarım ironik kitaplardır: yani eleştiri kitaplarıdır. **La Porte Etroite** (Dar Kapı), belli bir mistik eğilimin eleştirisidir; **Isabelle**, romantik bir hayal gücünün eleştirisidir; **La Symphonie Pastorale** (Kır Senfonisi), kendine karşı yalancılığın

³⁷ Muharrem Şen, *A.g.e.*, s. 16.

³⁸ Bkz. André Gide, *Les Faux-Monnayeurs*, s. 441.

³⁹ Bkz. Alain Goulet, *Lire Les Faux-Monnayeurs*, Paris, Dunod Yayınları, 1994, ss. 137-138.

eleştirisidir; **Immoraliste** (Ayrı Yol) bireyselciliğin eleştirisidir.”⁴⁰ **Paludes** (Bataklıklar), edebiyat çevrelerinin yergisel eleştirisidir. Claude-Alain Chevalier’ye göre bu anti-roman, “Yeni Romanın mazideki atasıdır”⁴¹ **Les Caves du Vatican** (Vatikan Zindanları) ve **Les Faux-Monnayeurs** (Kalpazanlar) romanescin roman düzleminde kahramanlar aracılığıyla eleştirildiği anti-romanlardır.

Gide, eserlerini çeşitli edebî türler şeklinde şöyle sınıflandırmıştır. **Les Cahiers d’André Walter** (André Walter’in Defterleri), **Les Poésies d’André Walter** (André Walter’in Şiirleri), **Le Retour de l’Enfant prodigue** (Savurgan Çocuğun Geri Dönüşü), **Le Voyage d’Urien** (Urien’in Yolculuğu), **Souvenirs de la Cour d’Assises** (Ağır Ceza Mahkemesi Anıları), **Les Nourritures Terrestres** (Dünya Nimetleri), **Amyntas ve Corydon** isimli eserlerine “Divers” ismini vermiştir. **Immoralist** (Ayrı Yol), **La Porte étroite** (Dar Kapı) ve **La Symphonie pastorale** (Kır Senfonisi) isimli eserlerine “hikaye” (récit) adını vermiştir. **Paludes** (Bataklıklar), **Le Prométhée mal enchainé** (Zincire Gevşek Vurulmuş Prometheos) ve **Les Caves du Vatican** (Vatikan Zindanları) isimli eserlerine “sotie” demiştir. **Pretextes** (Vesileler), **Nouveaux Prétextes** (Yeni Vesileler), **Dostoievsky ve Incidences** (Yansımalar) çeşitli edebiyat konuları üzerinde yazarın düşüncelerinin ifade edildiği “eleştiri kitapları”dır. **Le Traité du Narcisse** (Narcisson Üzerine İnceleme), **La Tentative amoureuse** (Aşk Girişimi), **El Hadj, Philothète ve Betsabé**, olayın tarihsel ya da toplumsal bir mekan dışında cereyan ettiği ve allegorik bir boyuta sahip kısa hikâye şeklinde yazılmış inceleme eserleri (traité)’dir. Sadece **Les Faux-Monnayeurs** (Kalpazanlar)’e roman demiştir. Ayrıca **Journal 1889-1928** eserinde bu tarihler arasında tutmuş olduğu günlükleri biraraya getirmiştir. **Kalpazanlar**’ı kaleme alırken **Journal des Faux-Monnayeurs** (Kalpazanlar Günlüğü) eserini yazmıştır.

Gide hikâyelerinde geleneksel romanın ve onun romanesc öğelerini “ironie” yoluyla dolaylı eleştirisini yapmıştır. Sotilerinde ise

⁴⁰ Alıntı yapan Claude Martine, **André Gide Par lui-même**, Paris, Seuil Yayınları, 1963, s. 147.

⁴¹ Claude-Alain Chevalier, **La Porte étroite d’André Gide**, Fransa’da Yayınlanmıştır, 1993, s. 13.

ironinin tersine çift anlamlı dolambaçlı bir ifade içermeyen “satire” yoluyla geleneksel roman ve onun öğelerini dolaysız doğrudan eleştirisini yapmıştır. Gide, “ironie” ve “satire” eleştiri yöntemiyle hikâyelerinde ve sotilerinde ciddiyet niteliğini kaldırmayı amaçlamıştır. Ona göre bu iki eleştiri metodu, kriz halindeki edebiyat sorunlarına ve yazının gerçeği ifade etmedeki yetersizliği⁴² problematiğine çözümler getirmek için kullandığı estetik metotlardır.

Gide eserlerinde yazının gerçeği kurgusal alemde sunma yetersizliğini problematik hale getirmiştir. O, realistlerin gerçeği yazıyla olduğu gibi nakletme anlayışlarına karşıdır. Realistler, romanlarında yazı aracılığıyla gerçeği olduğu gibi yansıttıkları iddia ediyorlardı. Oysa onlar “gerçeğin yavan, bayağı ve titizce çekilmiş bir fotoğrafını”⁴³ tasvir ediyorlardı. Stendhal, **Le Rouge et le Noir** (Kırmızı ve Siyah) isimli romanında “bir roman, yol boyunca gezdirilen bir aynadır”⁴⁴ diyordu. Gide, **Dostoïevsky** isimli kitabında, romanın bu şekilde realistler tarafından yapılan, formülasyonunu eleştirir. Yazının, romanın kurgusal dünyasında gerçeği yansıtmadaki uygunsuzluğunu ve yetersizliğini ele alan Gide, yazının işlevlerini sorunsal hale getirmiştir. Onunla yazı, Yeni Romancıların sorgulamalarını önceden muştulayarak romanın konusu olmuştur.⁴⁵

Gide, geleneksel romanın anlatım tekniklerini ve olayın klasik anlamda anlatımını problematik hale getirmiştir. Romanda herşeyi bilen, her yerde hazır ve nazır bulunan, herşeye gücü yeten bir anlatıcı tipini eleştirip sorunsal hale getirmiştir. “Klasik özellikli romancı, bütün kahramanlarının kalplerine ve zihinlerine hakimdir.”⁴⁶ Buna karşılık Gide’in anlatıcısı, görebildiğini duyabildiğini sınırlı bakış açısı ile bize

⁴² Bkz. M. José Schneider, **Ironie dans les Oeuvres romanesques d’André Gide**, Frankfurt, Verlag Peterlang Yayınları, 1977, s. 34.

⁴³ Léon-Pierre Quint, **André Gide**, Paris, Stock Yayınevi, 1952, s. 303.

⁴⁴ Stendhal, **Le Rouge et Le Noir**, cilt I, Paris, Nelson yayınları, 1934, s. 118.

⁴⁵ Bkz. Pierre Aurégan, **Gide**, Paris, Nathan Yayınları, 1993, s. 2.

⁴⁶ Claude Martine, **A.g.e.**, s. 146.

nakleder. Gide'in olayı anlatımı, geleneksel romanın anlatım teknikleriyle taban tabana zıttır. O, sınırsız bakış açısıyla, olayın anlatımını akla ve mantığa ters bulur ve buna karşılık gerçeğe uygun sınırlı bakış açısıyla yapılan anlatımı benimser ve uygular. Gerçeğe daha iyi yaklaşmak için bir sürü kahramanın bakış açılarıyla ya da bir kahramanın birçok bakış açısıyla olayı, kişiyi, mekanı anlatıcıya anlatır. Gide'in amacı, tek bir bakış açısıyla hemen gerçeği sunmanın aksine kahramanlarının bakış açılarını çoğaltarak gerçeği daha iyi algılayıp keşfetmektir. Gide'in kahramanları, sürekli değişen duygularına ve ruh hallerine göre dış dünyayı algırlar. Bu şekilde gerçeğe ulaşma biçimine "subjektif realizm" denir.

Gide olayların kronolojik, doğrusal anlatımına ve determinizme (sebeup-sonuç ilişkisi) dayanan klasik romanların yapısına karşıdır. O, bir olayın kronolojik anlatımının aksine dairesel (circulaire) anlatımını yapar. Şimdiki zamanda cereyan eden olayların içine geçmişte cereyan etmiş olayları katarak klasik romanın kronolojik anlatımını altüst eder. Bunu roman kahramanlarının birbirine daha önce yazmış oldukları mektuplar ve tutmuş oldukları günlükler yoluyla yapar. Dairesel anlatım, romaneskin sürekli baskı altında tutulduğu yöntem olan olayların tekrarıyla gerçekleşir.

Gide'in yeniliklerinden biri de okuyucunun eser karşısında konumudur. Eserinin daha iyi anlaşılması için okuyucunun işbirliğini ve yardımını ister. Michel Raimond'a göre "Gide, kahramanlarının bakış açılarının çoğaltılması işlemine okuyucuyu da katarak ona ayrıcalıklı bir konum vermiştir."⁴⁷ O, okuyucusunu oluşturduğu kurgusal dünyaya bir okuyucu kimliğiyle değil, bir arkadaş gibi davet eder ve onunla işbirliği yapar. **Paludes** (Batakliklar) isimli anti-romanının giriş bölümünde "kitabımı başkalarına açıklamadan önce, onların bana onu açıklamalarını bekliyorum. Önce kitabımı izah etmem demek, onun anlamını kısıtlamam demektir... Bir kitap devamlı bir işbirliği işidir"⁴⁸ der. Kitabının gizemli ve şifreli içeriğini açık bir şekilde ortaya koymak istemiyor. Bunu, okuyucunun kitabı tekrar tekrar okuyarak çözmesini istiyor. Bu konuda

⁴⁷ Michel Raimond, **La Crise du Roman**, Paris, José Corti Yayınevi, 1985, s. 351.

⁴⁸ André Gide, **Paludes**, Paris, Gallimard Yayınları, 1926, s. 12.

şöyle der: “Sadece tekrar tekrar okunmak için yazıyorum.”⁴⁹ Kısaca Gide, okuyucusunu kaleme aldığı kitabının dünyasına davet ederek onunla işbirliği yapmayı amaçlar. Okuyucunun dışardan bakış açısı ile bizzat kendisinden daha aktif, kavrayışlı ve sorgulayıcı olmasını arzu eder. Zaman zaman anlatıcı olarak hikâyenin seyrini durdurarak araya girip, olayın doğrusal ilerleyişini durdurarak okuyucusunu romanın kurgusalılığından etkilenmemesini hedefler. Geleneksel anlatım tekniğine ters olan bu anlatım yöntemiyle, Gide kronolojik anlatımını reddeder ve onu problematik hale getirir.

Gide’in anlatım yönteminde “mise en abyme” tekniğinin önemli bir yeri vardır. Adeta bu teknik, Gide ile özdeşleşmiştir. Armalar bilimi (héraldique)nden aldığı “mise en abyme” kavramı, bir armanın içine o armanın aynısını küçük bir şekilde koymak demektir. Edebiyatta “mise en abyme” bir edebî eserin içine aynı eseri temsil eden bir ya da birden fazla mikro-hikaye konulması anlamına gelir. Gide’in bu tekniği kullanmasındaki amacı, ne Tanrı-yazar (Auteur-Dieu), ne de ayrıcalıklı, sınırsız bakış açılı her yerde hazır ve nazır olan, kudretli bir anlatıcıyı sergileyen bir yazar olmak istememesidir. Bundan dolayı kendi yerine romancı bir kahramanı romanına koyup olayları onun aracılığıyla ilerletiyor. Bu konuda şöyle der: “bir sanat eserinde, bizzat bu eserin konusunun kişiler düzeyinde ele alınmasını severim. Hiçbir şey bir bütünün parçalarını bundan daha iyi aydınlatıp ifade edemez.”⁵⁰ Jean Ricardou’ya göre “yazılan ya da yazılamayan romanın romanı, ayna görevi gören bir mikro-hikâye olan “mise en abyme” tekniğiyle gerçekleştirilir.” Zaten Gide’in eserlerinin çoğu, yazımı bitirilemeyen romanın romanıdır. Yani romanın içindeki romancı- kahramanın roman yazma macerası, bizzat romanın konusunu oluşturur. Bu yazının macerası bir mikro-hikâye halinde gerçekleşir. Gide’in romanı, adeta kendi içinde

⁴⁹ André Gide, *Journal des Faux-Monnayeurs*, Paris, Gallimard Yayınları, 1926, s. 46.

⁵⁰ André Gide, *Journal 1889-1939*, Paris, Gallimard Yayınları, 1948, s. 41.

minyatürize edilerek yansıtılmıştır. O, bu orijinal teknik ile geleneksel romanın sağlam yapısında bir gedik açmıştır.⁵¹

Bu anlatım tekniği sayesinde, Gide hikâyenin anlatım sorunlarını, yazı ve yazar arasındaki ilişkiyi, bizzat romanın içinde kahramanlar aracılığıyla romanın kendi konusu ele almıştır. Hikâye örgüsü içine mikro-hikâyeleri koyarak, olayın kronolojik ilerleyişini durdurmuştur. Böylece okuyucu yatay okuma yerine, dikey okuma ile romanı okuyacaktır. Dikey okumada, okuyucunun mikro hikâyeler içine gömülerek ana olayın seyrinden koptuğundan dolayı heyecanlanmayacak ve duygusal havaya girmeyecektir. Böylece bu teknik, romanı romanesk bir yapıdan kurtaracaktır.

Gide'in sorunsal hale getirdiği romanın öğelerinden biri de roman kahramanlarıdır. Onun eserlerinde evrenselleşmiş, belli bir insan karakterini temsil eden tipik kahramanları göremeyiz. Oysa geleneksel romancı, iyi karakterize edilmiş evrensel kahramanlar sunuyor ve kurgusal alemde yarattığı kahramanların fiziksel ve ruhsal tasvirleriyle onların et ve kemikten yaratılmış gerçek kişiler olduğuna okuyucuyu ikna etmeye çalışıyordu. İşte Gide, geleneksel romancının bu anlayışına karşı çıkar. Ona göre geleneksel romancı, kahramanlarını eksiksiz mimetik tasviriyle okuyucunun zihnini yormaktadır. Buna karşılık Gide kahramanlarının uzun uzun tasvirini yapmaz. Onun romanında sadece tek bir kelime, tek bir cümle okuyucuyu düşüncelere, hayallere götürür. Böylece kahramanların uzun fiziksel ve ruhsal tasvirlerini yaparak okuyucunun hayal gücünü ipotek altına almıyor ve ona keyfine ve ruh haline göre düşünme ve tasavvur etme fırsatı verir.

Özet olarak Gide, geleneksel romanı oluşturan olay, olayın anlatım tekniği, kahramanları hikaye, soti ve roman ismini verdiği eserlerinde yergisel bir üslupla eleştirip sorunsal hale getirmiştir. Gerçeğin yazı ile romanın kurgusal alanında yetersizliğini sergilemiştir. Gide'in eseri bir maceranın yazılması değil, bir yazının macerasıdır. O, geleneksel romanın biçimlerini eleştirip reddederken aynı zamanda yeni bir roman anlayışı sergilemektedir. Örneğin bir mikro hikâye olan "mise en abyme" anlatım tekniği ile yenilik getirmiştir. Romaneskin ve kurgunun (fiction)

⁵¹ Jean Ricardou, **Les Problèmes du Nouveau Roman**, Paris, Seuil Yayınları, 1967, ss. 173-182.

illüzyonunu reddederek, romanın merkezi konusu olarak yine bizzat romanın sorunlarını ele alarak, birinci plana anlatım tekniği problemlerini koyarak, okuyucuya araştırmacı ve yazarla işbirliği yapan bir kişi rolü vererek, Yeni Romancıların düşünce ve teorilerini müjdeleyen edebî görüşler sunarak çağdaş romana öncülük etmiştir.

RÉSUMÉ

Dans notre présente étude, nous avons essayé d'étaler l'originalité de Gide consistant en ce qu'il place un écrivain fictif et ses interlocuteurs à l'intérieur de son roman et qu'il les fait débattre sur les formes romanesques du roman. La majorité des personnages gidiens sont des écrivains fictifs qui mettent en question les notions traditionnelles du roman classique. Gide a entrepris de déconstruire l'édifice de l'écriture romanesque, de démasquer les artifices du romancier et de faire le travail de saper du roman traditionnel par la méthode d'ironie et de satire. Il écrit le roman de l'impossibilité d'écrire le roman. Le roman de Gide est le roman de l'échec. Il rédige le roman du roman qui est en train de se faire et qui ne s'écrit pas. En contestant le roman traditionnel et ses formes romanesques, l'oeuvre de Gide est à la fois la critique du roman et l'application d'une nouvelle conception du roman. Gide remet en problématique la représentation de la réalité, la narration du récit, le point de vue de narration, la position du lecteur devant le genre romanesque et la situation du personnage.

KAYNAKÇA

ALBERES, R.M., *L'Odysée d'André Gide*, Paris, La Nouvelle Edition, 1951.

ALBERES, R.M., *Histoire du Roman moderne*, Paris, Albin Michel Yayınları, 1962.

AUREGAN, Pierre, *Gide*, Paris, Nathan Yayınları, 1993.

BARRERA, Jean-Bertrand, *La Cure d'amaigrissement du Roman*, Paris, Albin Michel Yayınları, 1964.

BORROS AZZI, Marie-Denise, **La Problématique de l'écriture dans Les Faux-Monnayeurs**, Paris, Lettres Modernes Yayınları, 1990.

BOURNEUF Roland et OUELLET Réal, **L'Univers du Roman**, Paris, PUF Yayınları, 1972.

CHEVALIER, Claude-Alain, **La Porte étroite d'André Gide**, Fransa'da Yayınlanmıştır, 1993.

GIDE, André, **Paludes**, Paris, Gallimard Yayınları, 1926..

GIDE, André, **Incidences**, Paris, Gallimard Yayınları, 1924.

GIDE, André, **Les Faux-Monnayeurs**, Paris, Gallimard Yayınları, 1925.

GIDE, André, **Dostoïevsky**, Paris, Plon Yayınları, 1923.

GIDE, André, **Immoraliste**, Paris, Mercure de France Yayınları, 1926.

GIDE, André, **Journal 1889-1939**, Paris, Gallimard Yayınları, 1948.

GIDE, André, **Journal des Faux-Monnayeurs**, Paris, Gallimard Yayınları, 1927.

GOULET, Alain, **Lire Les Faux-Monnayeurs**, Paris, Dunod Yayınları, 1994.

MAGNY, Claude-Edmonde, **Histoire du Roman Français depuis 1918**, Paris, Seuil Yayınları, 1950.

MARTIN, Claude, Gide et le Nouveau Roman in **Entretiens sur Gide**, Centre culturel international Cerisy-La Salle Yayınları, 1967.

NADEAU, Maurice, Un romancier contre le roman in **Les Critiques de Notre Temps et André Gide**, Paris, Garnier Yayınları, 1971.

MARTINE, Claude, **André Gide Par lui-même**, Paris, Seuil Yayınları, 1963.

MOUTOTE, Daniel, **André Gide: Esthétique de la création littéraire**, Paris, Honoré, champion Editeur, 1993.

QUINT, Léon-Pierre, **André Gide**, Paris, Stock Yayınevi, 1952.

RAIMOND, Michel, **Le Roman Contemporain, le Signe des Temps**, Paris, Sedes Yayınları, 1976.

RAIMOND, Michel, **La Crise du Roman**, Paris, José Corti Yayinevi, 1985.

RAIMOND, Michel, **Le Roman depuis la Révolution**, Paris, Armand Colin Yayinevi, 1968.

REY, Pierre-Louis, **Le Roman**, Paris, Hachette Yayinevi, 1992.

RICARDOU, Jean, **Les Problèmes du Nouveau Roman**, Paris, Seuil Yayınları, 1967.

ROBBE-GRILLET Alain, **Pour un Nouveau Roman**, Paris Minit Yayınları, 1963.

SARTRE, Jean-Paul, **Situations IV**, Paris, Gallimard Yayınları, 1964.

SCHNEIDER, M. José, **Ironie dans les Oeuvres romanesques d'André Gide**, Frankfurt, Verlag Peterlang Yayınları, 1977.

STENDHAL, **Le Rouge et le Noir**, cilt I, Paris, Nelson yayınları, 1934.

ŞEN, Muharrem, **La Jalousie de Robbe-Grillet et La Nouvelle Technique romanesque**, Konya, S.Ü. Yayınları, 1989.